

FILOZOFICKÁ FAKULTA
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE

KATEDRA HISTÓRIE

Studia Historica Tyrnaviensia XVII

Pramene k dejinám cirkevnej správy

R E C E N Z E N T I

Doc. Mgr. Miloš Marek, PhD.
(Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave)
PhDr. Marián Manák, PhD.
(Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave)

E D I T O R

Prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD.

R E D A K Č N Á R A D A

Dr. h. c. Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc.
Prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.
Prof. PhDr. Pavol Petruf, DrSc.
Prof. PhDr. Mária Kohútová, CSc.
Doc. PhDr. Vladimír Rábik, PhD., predseda
Doc. PhDr. Zuzana Lopatková, PhD.
Doc. Mgr. Miloš Marek, PhD.
Mgr. Martin Garek, PhD.
Mgr. Peter Labanc, PhD.
Mgr. Martin Tibenský, PhD.

Publikácia vznikla na základe riešenia grantového projektu agentúry
Ministerstva školstva Slovenskej republiky VEGA 1/0265/15
*Monasteriologia Slovaciae mediaevalis. Spoločenská úloha stredovekých
kláštorov na Slovensku.*

Obsah

Úvod	7
------------	---

Š T Ú D I E

Cirkevné pomery v Slovenskej a Partizánskej (Nemeckej) Lupči v stredoveku	13
BERNARD JOZEF MELIŠ OP	

„... <i>electus in episcopum Nitriensem promisit pro suo communi servicio...</i> “ Platby tzv. <i>commune servitium</i> nitrianskych biskupov Apoštolskej komore v 14. storočí	36
VLADIMÍR RÁBIK	

Doplňky k farskej organizácii na území Nitrianskej župy v stredoveku .	55
JÁN LUKAČKA	

Počiatky úradu vikára spišského prepošta	66
PETER LABANC	

Kostolní otcovia a mestská rada v cirkevnej správe stredovekých Košíc	89
DRAHOSLAV MAGDOŠKO	

Pramene k dejinám cirkevnej správy v Bardejove v stredoveku	111
MÁRIA FEDORČÁKOVÁ	

The Supposed Register of the Archdiocese of Esztergom's Parishes from 1397: The Parishes of the Archdiaconates of Nitra and Tekov	125
MAREK PŮČIK	

Súdna právomoc bratislavského prepošta v 14. – 15. storočí	148
NORBERT C. TÓTH	
Spor bratislavského prepošta a kapituly v rokoch 1421 – 1425	161
BÁLINT LAKATOS	
Register bohoslužobných vecí kostola sv. Mikuláša v Trnave z roku 1495	180
MARTIN TIBENSKÝ	
Pramene k dejinám cirkevnej správy na území Trnavského vikariátu ...	193
ZUZANA LOPATKOVÁ	
Archív košického kolégia jezuitov	204
PETER FEDORČÁK	
Štruktúra zápisníc z katolíckych kanonických vizitácií v 16. a 17. storočí	217
MÁRIA KOHÚTOVÁ	
Lúky pod Makytou v kanonických vizitáciách 1688 – 1797. Katalogizačný záznam	227
JOZEF ŠIMONČIČ	
Pramene k postaveniu poľských kňazov na Slovensku v rokoch 1939 – 1945 vo fonde Ústredňa štátnej bezpečnosti	250
MARTIN GAREK	
R E C E N Z I E	
Bujna, Jozef – Furmánek, Václav – Egon Wiedermann (zost.): <i>Staré Slovensko 1. Archeológia ako historická veda</i> . Nitra: Archeologický ústav SAV 2013 (<i>Erik Hrnčiarik</i>)	277
Valachovič, Pavol: <i>Latinská epigrafika na Slovensku</i> . Krakow: Towarzystwo Slowakow w Polsce/Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2013 (<i>Erik Hrnčiarik</i>)	278
Vrábel, Ferdinand: <i>Sarajevský atentát. Následnícky pár a Slovensko</i> . Bratislava: Marenčin PT, 2014 (<i>Radoslava Ristovská</i>)	281

Súdna právomoc bratislavského prepošta v 14. – 15. storočí

C. TÓTH NORBERT

Po smrti Jána Jubara na jeseň roku 1421 sa uvoľnila funkcia prepošta Bratislavskej kolegiálnej kapituly. Uhorský kráľ Žigmund na toto miesto vymenoval ostrihomskeho kanonika a novohradského arcidiakóna Ladislava Sósa zo Solivaru. Nový prepošt sa v prvej chvíli pokúsil o to, aby podľa svojej vôle rozdelil príjmy, ktoré kapitula dostávala na základe rôznych právnych titulov. Pochopiteľne kanonici podobné správanie nemohli tolerovať, po dlhoročných sporoch nakoniec na jar roku 1424 zažalovali svojho prepošta pred súdom ostrihomskej posvätnej stolice. Jednou z dôležitých otázok sporu bolo, že aké práva praktizuje prepošt nad príjmami kolegiálnej kapituly. Pri odhalení tohto bodu obžaloby bolo dôležité objasniť, presne akou právomocou disponoval prepošt nad kapitulou, a tiež mimo tejto inštitúcie.¹

O súdnej právomoci bratislavských prepoštov na základe skoršej literatúry vznikli v podstate dva názory. Podľa mienky Károlya Rimelyho a Tivadara Ortvyaho prepošti do 13. storočia disponovali kompetenciami biskupov: rozsudovali, exkomunikovali, vymenovali vikára a podobne ako arcidiakóni, vyberali *cathedraticum*. Tieto práva ostrihomskí arcibiskupi počas 14. storočia postupne zatlačali, kým v roku 1390 získali aj právo na vymenovanie prepošta.² Oproti tomu Nándor Knauz „špeciálnu“ právomoc prepošta vysvetľoval tým, že svoje výhody praktizuje na základe práva arcidiakóna a *cathedraticum* dostáva podobne ako sibinskí a spišskí prepošti, tiež na základe toho istého titulu. Vikára vymenoval vtedy, ak sa zdržiaval mimo svojho sídla.³ József

¹ Blížšie viď: C. TÓTH, Norbert – BÁLINT, Lakatos – GÁBOR, Mikó: A pozsonyi prépost és káptalan viszálya / Spor prešporského prepošta a kapituly / Streit zwischen dem Präpost und dem Kapitel in Preßburg (1421 – 1425) Budapest, 2014. (Subsidia ad historiam mediae aevi Hungariae inquirendam 3.) (ďalej len: Pozsonyi viszály).

² Cituje KÖBLÖS, József: Az egyházi közélet rég és ma. (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával.) Budapest, 1994. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 12.) 14.

³ KNAUZ, Nándor: A pozsonyi prépostság. (Különnyomat az „Uj Magyar Sion” XI. évfolyamából.) Esztergom, 1880. 54-58.; Köblös, Egyházi közélet rég 14.

Köblös, ktorý sa tiež zaoberal touto témou, nielen že prijal Knauzove tézy, ale skoncipoval aj ďalšie argumenty: v ostrihomskej kanonickej vizitácii z roku 1397 bratislavský prepošť je uvedený na prvom mieste medzi cirkvami patriacimi do právomoci arcibiskupa. Ďalej v roku 1469 úradujúci ostrihomský arcibiskup splnomocnil prepošta Juraja Schomberga, aby na území prepošťstva konal ako vikár arcibiskupa, respektíve povolil mu nosenie odznakov hlavných kňazov.⁴ Podobnému názoru je aj Juraj Šedivý, podľa ktorého prepošť v prípade svojej absencie vymenoval vikára s titulom *vicarius, administrator* a *viceprepositus*; a tento zástupca konal nielen v duchovných záležitostiach, ale aj vo vecných.⁵ I keď názory Knauza, Köblösa a Šedivého sú presvedčivé a dajú sa podložiť aj ďalšími príkladmi, napriek tomu ich názory treba podriaďiť ďalšiemu výskumu. Totiž v listine zo 14. mája 1390, ktorú citujú spomínaní odborníci, sa toto právo vôbec nespomína. Leonard z Pesárie, doktor kanonického práva, ostrihomský vikár, na základe sťažnosti bratislavských farárov svoj rozsudok nekoncepcoval tak, že ostrihomskému arcibiskupovi prináleží právo menovania prepošta, ale tak, že nad bratislavskými benefíciami a užívateľmi výhod, respektíve nad ich testamentmi bratislavský prepošť nemôže praktizovať žiadnu moc, keďže celá záležitosť patrí do rúk arcibiskupa.⁶ Ďalším sporným bodom ich argumentácie je odkazovanie na údaj z ostrihomskeho

⁴ Köblös, Egyházi középértég 14. (Nosenie odznakov vysokého kléru povolil pápež Pavol II. 13. augusta 1469! Porovn. CSÁSZÁR, Mihály: Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme. Oklevéltárral. Pozsony, 1914. [Tanulmányok nemzeti művelődésünk történetéhez. Első füzet.] 113-114.)

⁵ Juraj ŠEDIVÝ: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel. [Bratislava, 2007.] 84.

⁶ „Nos itaque considerantes omnibus et singulis propositis productis et allegatis coram nobis dictum Laurentium prepositum prohibentes et successores suos et tenore presentium prohibemus ab inquietatione et molestatione predictorum institutionemque et destitutionem ac omnimodam dispositionem canonicatum, plebanatum et aliorum quorumcunque beneficiorum inter et extra muros Poseniensis existentium pertinuisse et spectasse, pertinere et spectare ad prefatum dominum archiepiscopum Strigoniensem et successores suos decrevimus et per presentes etiam declaramus et decernimus ipsos canonicos, plebanos et certos beneficiatos prelibatos manutenendos esse in consuetudine actenus observata in dispositione testamentari bonorum suorum ipsumque dominum prepositum non posse, nec valere ipsos perturbare et inquietare in predicta testamentari dispositione et ad ipsum non spectare, nec pertinere, aliqui ipsorum beneficiatorum de bonis occupare si et in quantum occupari deberent, sed omnimodam iurisdictionem in predictis ad dominum archiepiscopum et eius successores spectasse et pertinuisse, spectare et pertinere.” – Slovenský národný archív, Súkromný archív Bratislavskej kapituly G-1-1. (MNL OL DF 228133.) (Zsigmondkori oklevéltár. I–XII. [1387 – 1425]. Összeáll. MÁLYUSZ Elemér, BORSA Iván, C. TÓTH Norbert, NEUMANN Tibor, LAKATOS Bálint. Budapest, 1951–2013. [A Magyar Országos Levéltár kiadványai II, Forráskiadványok 1., 3-4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52.] [ďalej len: ZsO] I. č. 1499., s vymenovaním jednotlivých vydaní na základe prepisu Mikuláša Oláha: MNL OL DF 278935.)

vizitačného protokolu z roku 1397, keďže sa na otáznom mieste dočítame: „Ďalej bratislavská cirkev sv. Martina je prepošstvo, kde úraduje magister Ján Jubar z Čiech, darovanie titulu prepošta, kanonikátu a jednotlivých benefícií je úlohou ostrihomského arcibiskupa.”⁷ Hlavným problémom uvedeného citátu je okrem toho, že vznik textu vizitácie nemôžeme určiť jediným termínom, že Jána Jubara na čele prepošstva môžeme vykázať najskôr začiatkom roka 1407.⁸ Tak samozrejme tento údaj žiadnym spôsobom sa nedá stotožniť s rokom 1397, ktorý je uvedený vo vizitačnom protokole, i keď tento rok prijala aj odborná literatúra. Súčasne však je známa listina kráľa Žigmunda z 18. apríla 1404, ktorú adresoval arcibiskupovi Jánovi Kanizsaimu, ktorú skôr citované diela nepoužili. Podľa jej textu kráľ nachádzajúci sa v Bratislave, bratislavského prepošta Jána Uskiho, farára budínskej cirkvi Panny Márie, kráľovského tajného kancelára, tiež cirkevných hodnostárov týchto dvoch cirkví, ktorý im boli podriadení – odkazujúc na krivdy vykonané arcibiskupom, jeho vikármi a hodnostármi –, vybral spod ich právomoci a zaradil ich priamo do právomoci panovníka.⁹

Ďalšiu listinu, ktorá má argumentačný charakter, vydal ostrihomský arcibiskup Ján 26. apríla 1469. Bratislavského prepošta vymenoval za jedného z vikárov arcibiskupstva a podrobne opísal územie vikárskej právomoci prepošta.¹⁰ Podľa toho územie bratislavského arcidiakonátu sa nachádzalo na

⁷ „Item prepositura Sancti Martini episcopi et confessoris de Posenio, quam tenet magister Iohannes Jubar de Bohemia, cuius prepositure, canonicatumque et prebendarum collatio spectat ad dominum archiepiscopum Strigoniensem.” – KOLLÁNYI, Ferenc: *Visitatio capituli e. m. Strigoniensis anno 1397. Történelmi Tár* 24. (1901) 71-106., 239-272.; 243.

⁸ C. TÓTH, Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437. / Die Archontologie der Präpöste der Kathedral- und Stiftskapitel in der Zeit des Königs Sigismund, in Ungarn (1387 – 1437)*. Budapest, 2013. (*Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam* 4.) 58.

⁹ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Cura et studio Georgii FEJÉR. Tom. I–XI. Budaë, 1829–1844. (ďalej len: Fejér) X/4. 312-314. (ZsO II. č. 3124.)* – Listinu cituje: KISS, Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon. Pécs, 2013. (Thesaurus historiae ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.)* 90.

¹⁰ „eundem matura deliberatione prehabita in officialem seu vicarium in spiritualibus tam in foro conscientie, quam in contentioso, quo ad ipsum ecclesiam Poseniensem et sub metis et terminis infra denotatis elegimus, fecimus et constituimus, imo facimus et instituimus per presentes, dantes et concedentes eidem plenam auctoritatem, que similibus officialibus de iure dari et concedi consuevit in omnibus casibus et causis spiritualibus tam civilibus, quam criminalibus, cognoscendi, iudicandi, processus iuridicos faciendi, sententias fulminandi, de criminibus inquirendi, divini cultus defectus et negligentias et vitas viciosorum reformandi et, si opus fuerit, castigandi, sententias interlocutorias, diffinitivas, penales et privationis ferendi latasque executioni demandandi, si modo non fuerit ab huiusmodi sententiis vel aliqua earum iuridice ad sedem nostram appellatum.” – SNA, SABK A-3-2., vydanie: Császár, Academia Istropolitana 110–111. (s použitím bratislavských a ostrihomských exemplárov. [MNL OL DF 249050.]

hornej časti oproti rieky Váh, čiže východnú hranicu tvoril Váh, ďalej rieka Dunaj až po hranice Moravy (čiže môžeme hovoriť o južnej hranici nitrianskeho arcidiakonátu), západnou hranicou bola rieka Morava až po hrad Devín (čiže hranica štátu), respektíve územie Žitného Ostrova, ktoré i dovtedy patrilo do tejto právomoci.¹¹ Oproti predchádzajúcemu stavu to znamená, že prepošť aj v predošlom období disponoval podobnou právomocou, ale tá sa vzťahovala len na Žitný Ostrov. Takto definovaný bratislavský arcidiakonát, čiže členovia kapituly, ďalej vicearcidiakóni, farári a iní cirkevný hodnostári na území bratislavskej župy, tiež obyvatelia územia odteraz v každej záležitosti patrili do súdnej právomoci bratislavského prepošťa ako vikára, respektíve jeho zástupcu, boli povinní objaviť sa pred ním ako pred riadnym sudcom.¹² Ako sme videli, pri porovnaní odbornej literatúry a prameňov posledné údaje majú vážnejší charakter, tak nemôžeme urobiť nič iné, ako pozbierať všetky pramene, ktoré sa týkajú súdnej právomoci prepošťa. Našu pozornosť sme usmernili na dve skupiny prameňov: najprv sme hľadali tie listiny, ktoré vydal bratislavský vikár, až potom sme preštudovali listiny vydané bratislavským prepoštom. Napokon, ale nie v poslednom rade, hľadali sme také listiny, v ktorých nájdeme odkaz na administráciu, či údaje o zástupcu prepošťa. (Viď nižšie tabuľku!)

1. tabuľka: Bratislavskí prepošti a vikári (1294 – 1444)

Prepošti	Vikári
Serafinus 1294. VII. 29– pred 1311. IV. 22. ^a	
Philippus doct. decr. 1311. V. 15/18–VII. 25. ^b	
Albertus [1316]–1317. II. 2. ^c	

¹¹ „Termini autem seu mete iurisdictionis sue sint in superiori diocesis nostre, quam fluvius Wagh ab alia parte inferiori disterminat ita, quod incipiat ipsa iurisdictione a flumine Wagh secundum fluxum eius usque ad Danobium et tendat usque ad metas Moravie ac deinde secundum cursum fluvii Morava sub castro Teben in Danobium cadit, in insula autem Challockeez ipsa iurisdictione in tantum se extendat, quantum pretenditur iurisdictione archidiaconatus Posoniensis.” – Tamže, vydanie: Császár, Academia Istropolitana 111.

¹² „Quocirca vobis honorabilibus fratribus nostris capitulo dicte ecclesie Posoniensis seu Hystropolitane omnibusque vicearchidiaconis nostris, plebanis ac ecclesiasticis parochialium quaruncunque rectoribus, item cunctis nobilibus ac toti populo et universi plebi diocesis nostre sub prefatis terminis et metis inclusis harum serie firmiter precipimus et mandamus, quatenus a modo et imposterum prefato Georgio preposito vicario ac officiali vestro in omnibus negotiis et causis secundum formam supradicte institutionis et dispositionis nostre tamquam iudici vestro ordinario obedire et obtemperare iudicioque eiusdem astare ac in singulis casibus et causis tam in foro conscientie, quam contencioso ad eum accedere et recurrere debeatis.” – Tamže, vydanie: Császár, Academia Istropolitana 111–112.

Prepošti	Vikári
Nicolaus de Dörögd 1320. IX. 27 – 1329. IV. 1. ^d	
Jacobus de Placentia 1331. I. 6 – 1332. XII. 24. ^e	Thomas canonicus vicarius generalis / viceprepositus 1332 – 1341. ^f
Michael de Szécsény 1333. V. 30 – 1342. VII. 8. ^g	
Imbertus de Puteo kardinál 1342. X. 6., 14. ^h	
Guillelmus de Pusterla de Mediolano 1343. IV. 29 – 1352. I. 13. ⁱ	Martinus filius Deprecht prepositus Demesiensis, canonicus, administrator prepositure / vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis 1345 – 1346. ^j Petrus custos, vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis / administrator prepositure 1348. ^k
Blasius filius Cozme 1352. I. 13 – 1354. VII. 4. ^l	
[vacantia 1355. XI. 13. ^m]	
Martinus filius Deprecht [1358.] X. 26 – 1359. VII. 3. ⁿ	
[vacantia 1361. IX. 15. – 1363. IX. 26. ^o]	
Burkhard Ellerbach 1366. XI. e. ^p – 1373. I. 12. ^f	„N” vicarius 1367. ^{s, v}
Petrus de Corsino 1374. VIII. 11. ^u	
	Iohannes custos, administrator prepositure 1378 – 1380. ^t Laurentius canonicus, viceprepositus 1381.
Laurentius Zambo 1384. X. 22 – 1402. V. 29. ^w	
Iohannes de Uski 1402. VII. 24 – 1406. XII. 15.	
Iohannes Jubar 1407. I. 17 – 1421. VII. 26.	Nicolaus List canonicus, vicesgerens 1412. ^x Nicolaus altarista de Crempnicza; vicarius in spiritualibus 1415. ^y
Ladislav Sos de Sowar 1421. XII. 22 – 1429. II. 27.	Martinus Kwpodem filius Pauli canonicus-plebanus, vicarius in spiritualibus 1423. ^z
Siegfried Degenberg 1429. V. 13 – 1430. II. 21.	
Iohannes de Hammelburg 1432. XI. 22 – 1444. VII. 20.	Iacobus custos, viceprepositus 1433. ^{aa}

^a Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–II. Ed. Ferdinandus Knauz, III. Ed. Lodovicus CRESCENS DEDEK. Strigonii 1874–1924., IV. Ed. Gabriel DRESKA, Geysa ÉRSZEGI, Andreas HEGEDŰS, Tiburcius NEUMANN, Cornelius SZOVÁK, Stephanus TRINGLI. Strigonii–Budapestini, 1999. (ďalej len: MES) II. 355., 639. – 22. VII. 1309 ešte žil (MES II. 607.).

^b Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV., XVII., XIX–XXIX., XXXI., XXXIV., XXXVIII. Szerk. ALMÁSI Tibor, BLAZOVICH László, GÉCZI Lajos, B. HALÁSZ Éva, KŐFALVI Tamás, KRISTÓ Gyula, MAKK Ferenc, PITI Ferenc, SEBŐK Ferenc, TEISZLER Éva, TÓTH Ildikó. Budapest–Szeged, 1990– (ďalej len: Anjou oklt.) III. č. 62., 119.

^c MES II. 717. (porovn. Knauz, Pozsonyi prépostság 143–144.); MES II. 729. – Porovn. Anjou oklt. IV. č. 841. (4. VII. 1320 už určite ako niekdajší)

^d Anjou oklt. V. č. 895., MES III. 145.; súčasne aj administrator nitrianskeho arcidiakónátu. (1326. VIII. 22.: Anjou oklt. X. č. 348.) – Porovn. Szende, László: Dörögdi III. Miklós. In: Esztergomi érsekek 1001–2003. Szerk. Beke Margit. Budapest, 2003, 156–161.; 157.

^e Anjou oklt. XV. č. 16. (vymenovanie), MNL OL DL 38779. – 29. III. 1333 (Anjou oklt. XVII. č. 153.) už len ako predchádzajúci prepoš, csanádsky biskup.

^f MES III. 208., 440.

^g Anjou oklt. XVII. č. 273., XXVI. č. 366.

^h Piti, Ferenc: Kiegészítések az Anjou-kori Oklevéltár XXVI. kötetéhez (1342). Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica 135(2013), 71–82., 78.; Cameralia documenta pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I–II. Feltárta, szerkesztette és közreadja + LUKCSICS, József – TUSOR, Péter – FEDELES, Tamás. Budapest – Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae 1/9-10.) č. 83/955.

ⁱ Anjou oklt. XXVII. č. 224. (vymenovanie); Bossányi, Árpád: Regesta supplicationum I–II. 1342–1394. Budapest, 1916–1918. II. 228.

^j MES III. 588., 604.

^k MES III. 661.

^l BOSSÁNYI, Reg. suppl. II. 228. (Pod menom Engi, pápežská rezervácia; skôr prepoš v Hante), Anjou oklt. XXXVIII. č. 355.

^m SNA, SABK C-7-79. (MNL OL DF 272991.) – Na kongregácii, ktorú usporiadali pre šľachticov Bratislavskej župy, dvaja kanonici dali listinu kapituly len v mene kapituly.

ⁿ MNL OL DF 243745. Rok vydania listiny bol ustanovaný podľa vikariátu novohradského arcidiakóna Petra – 1357. III. 20. (MNL OL DL 24424.) – 3. VII. 1359; SNA, SABK H-1-5. (MNL OL DF 273028.) – Tento Martin bol 18. XI. 1357. (MNL OL DL 41322.) ešte dömösským prepoštom a bratislavským kanonikom, 25. III. 1361. spomínaný ako niekdajší (SNA, SABK G-3-53. [MNL OL DF 228171.]).

^o SNA, SABK E-14-317., 320. (MNL OL DF 228029., 228032.) – Zatiaľ len nepriamo získané údaje, základ tvoria listiny, v ktorých kanonici vystupujúci ako advokáti, zastupovali len ostatných kanonikov. Ďalší údaj: 1362. VIII. 8. (SNA, SABK E-14-318. [MNL OL DF 228030.])

^p V dobe ostrihomského arcibiskupa Mikuláša (8. X. 1358–20. XI. 1366) sa už súdil s kapitulou. (Porovn. SNA, SABK G-1-1. [MNL OL DF 228133.]) V listine ostrihomského arcibiskupa Tomáša Telegdiho dňa 23. VIII 1367 (Archív mesta Bratislavy 223. [MNL OL DF 238842.]) prepoš bol uvedený bez mena. Prvý konkrétny údaj: 27. X. 1369 (MNL OL DL 100125.)

^r SNA, SABK D-10-83. (MNL OL DF 227825.)

^s AMB 223. (MNL OL DF 238842.)

^t AMB 374. (MNL OL DF 238994.)

^u Bossányi, Reg. suppl. II. 162., pápežské vymenovanie, nie je isté, či obsadil úrad prepošta.

^v AMB 348., 363. (MNL OL DF 238968., 238983.)

^w O prepoštoch v dobe kráľa Žigmunda vid': C. Tóth, Préposti arch. 58.

^x ZsO III. č. 2246.

^y ZsO V. č. 615.

^z ZsO X. č. 967.

^{aa} SNA, SABK F-9-174. (MNL OL DF 228111.)

Ešte predtým, než by sme sa začali venovať charakterizovaniu súdnej právomoci bratislavského prepošta, musíme si pripomenúť, že na základe našich prameňov bratislavskí prepošti z dedinských farárov zo Žitného Ostrova z času na čas si vymenovali vicearcidiakónov. Údaje týkajúce sa

vicearcidiakónov v skúmanom období, čiže 140 rokov, sú len zriedkavé. Prvotným dôvodom je okrem nedostatočného množstva známych prameňov pravdepodobne fakt, že jednotlivé záležitosti aj v tejto dobe nevybavovali v písomnej forme. Informácie o nájdených diakónov vidíte v tabuľke.

2. tabuľka: Vicearcidiakóni Žitného Ostrova

Thomas plebanus de Pathon, vicearchidiaconus 1341. III. 9. (Anjou oklt. XXV. 152. sz.)
Michael plebanus de Magyar, vicearchidiaconus 1422. I. 23 – 1423. V. 25., 1426. III. 26. (ZsO IX. 75., X. 516., XII. 1072. sz.)
Iacobus plebanus de Mayteh, vicearchidiaconus 1424 – 1425. XII. 28. Pozsonyi viszály, Oklevéltár 8. sz., ZsO XII. 1205. sz.)

Na základe vyššie vymenovaných údajov bratislavský prepošt nepochybne disponoval súdnou právomocou, otázkou je, na akom území mohol praktizovať svoju moc. Už len na základe sídiel zriedkavo sa objavujúcich vicearcidiakónov je jednoznačné, že na Žitnom Ostrove. Toto tvrdenie môžeme podložiť aj ďalšími údajmi: jednak lokalizáciou bydliska šľachticov, ktorých mená sa vyskytnú v listinách, ktoré vydali bratislavskí prepošti ako cirkevní sudcovia, ďalej s hľadaním vicearcidiakónov, ktorí nepôsobili na Žitnom Ostrove. V prepoštských listinách sa v chronologickom poradí stretne s nasledujúcimi rodinami a inštitúciami: šľachtici z Oľdze a Kaplnej (1289), Vojtechoviec (Bélvaty), Veľkého Medera a Vlkov (1301), Janíkov (1311), bratislavský špitál sv. Antona (1384), šľachtici z Dunakiliti a Gergetelegu (zaniknutá obec pri Dobrohošti) (1387), Kračian a Čenkoviec (1388), Šároviec a Vinosadov (1400), Dunakiliti (1404), Horného Baru (1420), Šámotu, Eliášoviec a Jelky (1421), Jelky a Tomášova (Félu) (1422).¹³ Hlavné sídla vymenovaných šľachticov sa v každom prípade nachádzajú na Žitnom Ostrove. V druhom prípade, na území mimo Žitného Ostrova, čiže vo „väčšej časti bratislavskej župy” v spomínanom období, sme našli jednu jedinú listinu, ktorá dokazovala pôsobenie vicearcidiakóna: Ján farár z Čierneho Brodu a vicearcidiakón väčšej bratislavskej župy v správe z 5. marca 1346 informoval ostrihomsko-svätotomášskeho prepošta Jakuba, ostrihomského vikára, o tom, že na základe jeho príkazu predvolal členov rodu Grófovcoz do Svätého Jura do jeho prítomnosti na oktávu dňa svätého Juraja.

Na základe nepriamych dôkazov môžeme prehlásiť, že bratislavský prepošt, respektíve jeho *vicarius in spiritualibus generalis* disponoval súdnou právomocou, ale tá sa vzťahovala iba na „menšiu Bratislavskú župu”, čiže

¹³ Informácie o prameňoch vid': Pozsonyi viszály 51-53.

na časť Žitného Ostrova patriaceho do Bratislavskej župy. Táto súdna právomoc pre obyvateľov územia mala platnosť prvého stupňa, na druhom stupni už rozsudoval ostrihomský vikár. V súvislosti so spomínanými tvrdeniami v odbornej literatúre sa už skôr vyskytla otázka, že odkiaľ pochádzala moc cirkevného súdництва prepošta. Podľa prvého stanoviska (napríklad Károly Rimely a Tivadar Ortvay) okruh súdnej moci pochádza z pomerov v dobe zakladania – čiže do 13. storočia prepošt disponoval podobnými právami ako biskup. Oproti tomu – ako to tvrdí napríklad Nándor Knauz, Juraj Šedivý, Gábor Thoroczky – prepošt súdnu moc praktizoval na základe titulu arcidiakóna, čo znamená, že za cirkevný dozor vo svojich podriadených farách dostával *cathedraticum*.¹⁴ V nasledujúcom sa oplatí hľadať odpoveď na to, či sa dá dať do súladu súdna právomoc týkajúca sa Žitného Ostrova s farami vymenovanými v listine z roku 1390 (keďže na platenie *cathedraticumu* nemáme údaje) a s farami patriacimi do právomoci bratislavského prepošstva.¹⁵

Z privilegálnej listiny Leonarda z Pesaria, doktora kanonického práva, záhrebského arcidiakóna a ostrihomského vikára z 13. mája 1390 sa dozvieme: ostrihomský kanonik a subcustos sa sťažoval na bratislavského prepošta Vavrince, ďalej na vymenovaných farárov a rektorov cirkví patriacich do právomoci bratislavského prepošstva (*contra et adversus Laurentium prepositum ... et plebanos seu rectores ... sub prepositura dicte ecclesie Posoniensis existentes*), že farári a rektori sväté oleje a krizmu žiadajú a dostávajú od bratislavského prepošta, čím nerešpektujú svoju vlastnú ostrihomskú cirkev; ďalej v tejto záležitosti práva prináležiace ostrihomskej cirkvi si prepošt zaujal a používa ich vo svoj prospech. V mene prepošta odpovedal bratislavský kanonik Vavrince, že kvôli spomínaným svätým olejom farári z územia prepošstva vždy chodievali do bratislavskej cirkvi, tie si musia prevziať tam a musia prejavíť vyžiadanú úctu. Farári cirkvi Svätého Martina pre krizmu a posvätené oleje chodievajú do ostrihomskej cirkvi.¹⁶ Sporné strany sa dohodli až po

¹⁴ Porov.: KNAUZ, Pozsonyi prépostság 54–59.; GÁBOR, Thoroczky: Megjegyzések a nyitrai és pozsonyi egyház korai történetéhez. Kálmán király I. törvénykönyve 22. cikkelyének szöveghagyományáról. Századok 142. (2008) 359-373., 369.

¹⁵ Porov.: Vladimír RÁBIK: Formovanie farskej siete na juhozápadnom Slovensku v stredoveku (Bratislavské prepošstvo). In: Vladimír Rábik et alii: Vývoj cirkevnej správy na Slovensku / Development of the Church administration in Slovakia. Krakov, 2010. (Bibliotheca historica Tyrnaviensis) 29-131.

¹⁶ Fejér X/8. 313., X/2. 130. (len dispozičná časť, pravdepodobne z obsahového prepisu z r. 1425.) (ZsO I. č. 1498., SNA, SABK H-2-20. [MNL OL DF 228245.], bratislavský; MNL OL DF 237979., ostrihomský exemplár; obe listiny majú dvojité datovanie: 26. apríl a 13. máj. Vysvetlením môže byť, že skorší dátum sa viaže k predloženiu sťažnosti, neskorší dátum sa vzťahuje k spisaniu dohody.)

dľhotrvajúcom procese, ale na tomto mieste je oveľa dôležitejšie vymenovanie fár, než samotný text listiny.¹⁷ (Názvy vid' v nasledujúcej tabuľke!)

3. tabuľka: cirkvi patriace do právomoci bratislavského prepošta

Názov cirkvi v listinách (de + abl.)	Maďarské pomenovanie	Dnešný názov
Tewna	Tőnye, esetleg Dévény	Dolný Štál alebo Devín
Sanctus Martinus in civitate Posoniensi	pozsonyi Szent Márton	Bratislava
Sanctus Laurentius in civitate Posoniensi	pozsonyi Szent Lőrinc	Bratislava
Sanctus Michael in civitate Posoniensi	pozsonyi Szent Mihály	Bratislava
Sanctus Georgius	Szentgyörgy	Svätý Jur
Satmania	Somorja	Šamorín
Pudmurich	Pudmeric	Budmerice
Longavilla	Langendorf	Dlhá
Zwh	Szuha	Suchá nad Parnou
Tyrnavia	Nagyszombat	Trnava
Novacivitas	Újváros	Horné Lovčice
Mogordorff	Magyarád	Modranka
Kuslna	Kosolya (Gósfalva)	Kosolná
Spacha	Spáca	Špačince
Dombo	Dombó	Dolné Dubové
Bodench	Bogdanóc	Bohdanovce
Bodorad	Vedrőd	Voderady
Nadasd	Nádasd	Trstené
Payka	Bacsfa	Bač
Cifer	Ciffer	Cífer

¹⁷ SNA, SABK H-2-20. (MNL OL DF 228245., Fejér X/8. 313., ZsO I. č. 1498.) – K lokalizácii miest sme použili: Digitálna mapa Pála Engela (Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. CD-ROM. Térinformatika: Kollányi László, Sallay Ágnes. Budapest, 2002.), NEUMANN Tibor (A Vízköz kismemesi társadalma a középkorban. Századok 136. [2002], 417-450.418., 419. 1. térkép) a Vladimír RÁBIK (Trnavské príjmy ostrihomskej kapituly v stredoveku. In: Vladimír RÁBIK et al.: Trnava 1211–2011. Historické štúdie k starším dejinám mesta. Krakov, 2011. [Bibliotheca historica Tyrnaviensis] 25–166., 108., 110., obsahuje občas chybnú lokalizáciu).

Názov cirkvi v listinách (de + abl.)	Maďarské pomenovanie	Dnešný názov
Zemch	Szenc	Senec
Beel	Bél	Veľký Biel
Losnich	Losonc	Lošonec
Hahayth	Csataj	Čataj
Prachan	Prácson/Pracsa	Vajnory
Rechesdorff	Récse	Rača
Bozin	Bazin	Pezinok
Limpah	Limpach	Limbach
Sumberg	Sumberg	Liečebné
Modra	Modor	Modra
Sankawch	Senkvic	Šenkvice
Wystah	Vistuk	Vištuk
Ottontal	Ottontal	Doľany
Bohna	Báhony	Bahoň
Fanchosdorff	Flanschendorf	Horný Fančál
Lewstors	Szomolány	Smolenice
Alba ecclesia	Fejéregyház	Biely Kostol
Liethendorff	?	?
Stompha	Stomfa	Stupava
Grennaw	Grünau	Myslenice
villa Nucum Sclavonicalis	Tótdiós	Dolné Orešany
villa Nucum Teutonicalis	Németdiós	Horné Orešany
Superioris Crompa	Felsőkorompa	Horná Krupa
Mediocris Crompa	Középkorompa	Dolná Krupa
Watizdorff	Csölle	Rovinka
Sothain	?	?
Capella	Kápolna	Kaplná
Selendorff	Fél	Tomašov
Rossontal	Rosindol	Ružindol
Zeze	Szeli	Horné Saliby
Sanctus Michael	Szentmihály, azaz Királyrév	Kráľov Brod
Grwab	Gurab	Veľký Grob
Paldi	Páld	Pavlice
Sarfew	Sárfő	Blatné
Zawar	Zavar	Zavar
Sancta Crux	Keresztúr	Križovany nad Dudváhom

Názov cirkvi v listinách (de + abl.)	Maďarské pomenovanie	Dnešný názov
Mayteh	Majtény	Majcichov
Swr	Súr	Šúrovce
Machid	Mácséd	Veľká Mača
Galantha	Galánta	Galanta
Taxon	Taksony	Matúškovo
Kywrth	(Csallóköz)Kürt	Ohrady
Gelye	Gell(y)e	Holice
Pathon	Patony	Horná Potôň
Zerdahel	Szerdahely	Dunajská Streda
Magiar	Magyari	Rastice
Paka	Paka	Veľká Paka
Beke	Béke	Mierovo
Chakan	Csákány	Čakany
Karcha	Karcsa	Kračany
Warkon	Várkony	Vrakúň
villa Marie	Boldogasszony(falva)	Boldog
Guthor	Gutor	Hamuliakovo
Prukk	Prukk	Most pri Bratislave
villa Lyopoldi	Csallóközcsütörtök	Štvrtok na Ostrove
Wayka	Vajka	Vojka nad Dunajom
Eberhard	Éberhard	Malinovo
Sanctus Andreas	Szentandrás, azaz Nagyszarva	Rohovce
Ilka	Jóka	Jelka
Vzur	Úszor	Kvetoslavov
Zenthanderyaswr	Szentandrásúr, azaz Egyházfa	Kostolná pri Dunaji
Sanctus Georgius	Szentgyörgy, azaz Sándorfa	Prievaly
Gwmba	Gomba	Hubice
Misser	Mízsérd	Dunajská Lužná
leeg	lég	lehnice

Ak spomínané cirkvi uvedieme na mape (viď nižšie uvedenú mapu¹⁸), tak dobre vidíme, že nájdeme medzi nimi niekoľko dôležitých obcí ktoré sa nenachádzajú na Žitnom Ostrove, ale na území „väčšej bratislavskej župy“.

¹⁸ Mapu nakreslil Béla Nagy (MTA BTK TTI). Legenda je nasledujúca: obce platiace

Z toho ale vyplýva, že súdna právomoc bratislavského prepošta sa oddelila od právomoci arcidiakóna, odkiaľ to korenilo niekedy v minulosti a tak dva okruhy kompetencií sa nezhodovali. Situácia sa zmenila v roku 1469, keď ostrihomský arcibiskup vymenoval bratislavského prepošta za arcibiskupského vikára a ten tak získal súdnu právomoc v Bratislavskej župe aj mimo územia Žitného Ostrova. Od tejto doby vlastnil obe právomoci, čiže právomoc arcidiakóna a súdnu právomoc. Toto všetko pre prepošta a obyvateľov Bratislavskej župy znamenalo, že spory posvätnéj stolice na prvom stupni sa odohrávali v Bratislave, v prítomnosti prepošta, alebo jeho vikára a až po odvolaní sa museli objaviť v Ostrihome pred súdom arcibiskupa.

S U M M A R Y

The jurisdiction of the provost of Bratislava in 14th – 15th century

The study deals with the extent of the jurisdiction of Bratislava provosts in the monitored period. About the jurisdiction of Bratislava provosts arose various opinions in the literature. Detailed analysis of author shows that the original judicial competence of Bratislava provosts was separated from the power of archidiaconus, thus differed both areas of competence. The situation changed in 1469, when the Archbishop of Esztergom, appointed provost of Bratislava at the archbishop's vicar and he thus acquired own jurisdiction in the Bratislava county and also on the territory of Žitný ostrov. Since that time owned a general jurisdiction, that is competence of archidiaconus and jurisdiction.

desiatok kapitule – □ (négyzet) obce patriace do právomoci prepoštva – ◆ (szinezett, rombusz) majetky prepoštva.

